

РЕЦЕНЗИЯ

от

доктор Методий Иванов Ангелов, доцент в ПУ „Паисий Хилендарски“

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен 'доктор'

в област на висше образование *1. Педагогически науки,*

професионално направление *1.3. Педагогика на обучението по ...,*

докторска програма *Методика на обучението по изобразително изкуство*

Автор: Надежда Недялкова Ангелова

Тема: Обучението по шрифт и типография в графичния дизайн във висшето училище

Научен ръководител: проф. д.изк.н. Бисер Илиев Дамянов - ПУ „Паисий Хилендарски“

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № Р33-2804 от 10.07.2020 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определен за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема *Обучението по шрифт и типография в графичния дизайн във висшето училище* за придобиване на образователната и научна степен 'доктор' в горепосочените област на висше образование, професионално направление и докторска програма. Автор на дисертационния труд е *Надежда Недялкова Ангелова* – докторант в редовна форма на обучение към катедра Естетическо възпитание с научен ръководител *проф. д.изк.н. Бисер Илиев Дамянов* от ПУ „Паисий Хилендарски“

Представеният от Надежда Ангелова комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ и включва следните документи: 1. *Молба до Ректора* на ПУ за разкриване на процедура за защита на дисертационен труд; 2. *Автобиография* в европейски формат; 3. *Дисертационен труд* и приложения към него; 4. *Списък на научните публикации* по темата на дисертацията; 5. *Копия на научни публикации* от автора (5 броя); 6. *Протокол от катедрен съвет* за откриване на процедурата и предварително обсъждане на дисертационния труд; 7. *Автореферат*; 8. *Декларации* 1 и 2 за оригиналност и достоверност; 9. *Справка* за становище на комисията за спазване на специфичните изисквания на Педагогическия факултет.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Надежда Ангелова е родена през 1982 г. Завършва средно специализирано художествено образование в НХГ „Цанко Лавренов“ - Пловдив през 2000г. От 2003 до 2010 изучава специалност „Комуникационен дизайн“, редовна форма на обучение, в „Университет за приложни науки“ в Дюселдорф, Германия, където се дипломира в ОКС „Бакалавър“ и ОКС „Магистър“ в

същата специалност. От 2016 г. е записана в докторантура, редовна форма на обучение към катедра „Естетическо възпитание“ в Педагогическия факултет на Пловдивския университет. От 2017 г. Н. Ангелова е назначена като асистент към кат. „Естетическо възпитание“ при Педагогическия факултет на ПУ „Паисий Хилендарски“. От биографичната справка се вижда, че докторантът работи предимно в сферата на графичния дизайн, а след 2014 г. и в сферата на обучението по изобразително изкуство.

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Разработваният в дисертационния труд проблем е актуален в научно и научно-приложно отношение. Той е свързан с ефективността на обучението по шрифт и типография за графичните дизайнери във висшето училище – една слабо проучвана, но важна област за бъдещата професионализация на студентите. В общата методология, както и в цялостното планиране и организация на изследването, докторантът правилно се ориентира към целта на дисертационния труд и задачите, които следва да бъдат изпълнени и решени съобразно нея.

4. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Основният текст на дисертационния труд е с обем от 276 стр. и съдържа увод, три глави, обобщения и изводи, списък с ползвана литература и приложения. Литературата обхваща 115 източника, от които 57 на кирилица и 46 на латиница. Трудът е онагледен с 12 таблици и 49 графични фигури и схеми. Текстът е стегнат, с ясен изказ, четивен е и отговоря на техническите изисквания за дисертационен труд. Приложенията са 233 стр., онагледени със 17 таблици, 9 графични фигури и множество снимков материал.

В *увода*, на основата на направени констатации, както от специализираната литература в областта, така и от наблюдения върху практиката, се извеждат научният проблем и се обосновава неговата актуалност. Посочени са целта, обекта, предмета и задачите на изследването и е обяснено съдържанието на трите глави на дисертационния труд.

Първата глава е най-голяма, с обем от 123 стр. и представлява теоретично проучване на основните въпроси, свързани с шрифта и типографията. Главата се състои от 4 параграфа (точки) и е добре структурирана логически. В първия параграф са дефинирани основните понятия. В него се чувства стремежът за изчерпателност при обяснения на понятията и техните производни. Вторият параграф разглежда мястото и ролята на шрифта и типографията в професионалната дейност на графичния дизайнер, както и различните нива на професионална компетентност и квалификации. Изводите в този параграф могат да послужат, от една страна, за прецизиране на изискванията към учебните планове и учебните програми за дисциплините, свързани с шрифта и типографията (знанията и уменията в тях), а от друга, за уточняване на квалификационната характеристика на графичния дизайнер. Третият параграф е посветен на

обзора на обучението по шрифт и типография в българските висши училища, като е направен сравнителен анализ на учебните планове и дисциплини за ОКС „Бакалавър“ и ОКС „Магистър“. Изводите са съществени и са от полза при създаването на учебна документация за различните специалности, свързани с графичния дизайн. В четвъртия параграф са изведени и обяснени основните проблеми, свързани с шрифта и типографията и възникващите във връзка с тях дидактически въпроси, които преподавателят трябва да има предвид в процеса на обучение. От обясненията и насоките, които дисертантът дава във връзка с тях, проличава високото ниво на професионална подготовка и познаването на предизвикателствата, възникващи пред преподавателя по шрифт и типография. Н. Ангелова обяснително ни въвежда в терминологията и особеностите, като в същото време предлага и възможни решения и предложения за процеса на обучение.

Като цяло тази глава ни поднася едно сериозно теоретично проучване, изводите от което са направени на основата на задълбочен анализ на литературни източници и собствена професионална рефлексия. Дефицитът от изследвания в тази област в нашата литература, както и съществените изводи и обобщения, резултат от логическия анализ на автора, ни очертават и важните теоретични приноси, които тази глава съдържа. От текстовете прозира стремежът на докторанта да прониква задълбочено и в детайли в изследваната проблематика.

Втора глава съдържа основите на методиката на експерименталното изследване, изследователския инструментариум, както и спецификата на организацията и провеждането на педагогическия експеримент. Представени са характерните особености на обучителния модел. Добро впечатление прави солидната теоретична обосновка на модела и оригиналната постановка. Той има иновативен характер и в него са заложили съвременни дидактически подходи и методи, чрез които се цели да се повиши интересът и познавателната активност на студентите. В приложенията към модела е представен *набор от системно разработени от дисертанта допълнителни материали за самостоятелна подготовка*, както и тестовете за проверка на знанията. Подробно са представени и обяснени изследователските методи и процедури (стр. 175-179). Налице е *стриктно разработена система от критерии и показатели за оценяване на резултатите*, което е предпоставка за валидността и достоверността на изследването. Аналитичният подход и подробното класифициране на тестовете в модела, според различни класификационни признаци (стр.183-185), показва дълбокото разбиране, с което работи докторанта и което е предпоставка за неговата професионална рефлексия.

Трета глава представя резултатите от изследването, техния анализ и изводите от различните изследователски методи и процедури. Дисертантът използва няколко метода за разбиране на данни и за тяхната логическа обработка. Подробно разработената критериална

система, както и правилното насочване към подходящи методи за анализ на данните, гарантират достоверността на резултатите и валидността на направените изводи. В случая общите резултати и изводите са подвластни на ограниченията, вследствие на даденостите и условията, при които се провежда научното изследване, а именно ограничената бройка преки участници в експеримента (15 души). Този дефицит Надежда Ангелова успява умело да компенсира при апробацията и уточняването на инструментите, което извършва с много по-голяма група от общо 272 участника, изучаващи различни дисциплини в Пловдивския университет, свързани с графичния дизайн, шрифта и типографията. Изводите, направени на базата на честотния анализ, на основните статистически мерки и на вариационния анализ, онагледени с таблици и графични фигури, убедително доказват ефективността на предложения модел. Цялостното впечатление, което остава прочита на втора и трета глави е, че докторантът е усвоил технологията за планиране, организация и провеждане на научно изследване с подходящите методи и анализи.

В частта *Обобщения и изводи* са дадени някои основни констатации, които са обобщение от тези от предходните глави, както и общи изводи, вследствие на резултатите от научното изследване. Според мен тук се прави излишно обобщаващо обясняване на направеното преди това в някои от главите и параграфите, което разводнява стегнатият и акцентиращ характер на изводите, характерни за тази част на един дисертационен труд.

От материалите, поставени в частта *Приложения* се вижда стремежът на дисертанта към пълнота и изчерпателност. Прозира дълбокото обмисляне и подробно разработване на модела за обучение по шрифт и типография и на тестовете, което е предпоставка за достоверността и валидността на получените данни.

Познаване на проблема

След анализа на дисертационния труд на Надежда Ангелова оставам с убедеността, че тя познава добре актуалното състояние на научния проблем, който проучва в дисертационния си труд и е отговорила за изискванията за подготовка и осъществяване на научно изследване, съобразявайки се с конкретните условия. Представеният материал в основния текст и приложенията, върху който се градят приносите, не оставя никакво съмнение, че дисертационният труд е самостоятелно дело на дисертанта и приносите в него са оригинални.

Методика на изследването

От задълбочения теоретичен анализ и изводите в първа глава, които прави Надежда Ангелова, както и от замисъла и от съдържанието на втора и трета глави се вижда, че тя се е съобразила с конкретните условия и се е насочила към правилна методика на изследване. Това

позволява постигане на поставената цел и получаване на адекватно решение на задачите, поставени в дисертационния труд.

5. Приноси и значимост на разработката за науката и практиката

Най-съществените *теоретични приноси* са свързани с професионалната подготовка и функциите на графичния дизайнер: 1) Осъществено е комплексно проучване на проблема за шрифта и типографията в подготовката на графичния дизайнер, с направен обзор и обобщение за обучението по графичен дизайн и шрифт в съвременните български висши училища; 2) Разгледано е мястото и ролята на шрифта и типографията в професионалната дейност на графичния дизайнер и са очертани различните равнища на професионална компетентност и квалификации; 3) Описани са професионални структури, позиции и нива на йерархия, които може да заема графичния дизайнер в различни професии, свързани с шрифта; 4) Задълбочено е проучена учебната документация на обучението по шрифт и типография в специалности, свързани с графичния дизайн в съвременните български висши училища, където той се изучава, като е направен сравнителен анализ със съответните изводи. Тези приноси могат да послужат, от една страна, за уточняване на квалификационната характеристика на графичния дизайнер, а от друга, за прецизиране на изискванията за знанията и уменията в учебните планове и програми за дисциплините, свързани с шрифт и типография.

Най-значимите *научно-приложни приноси*, които може да бъдат използвани в обучението по шрифт и типография, както и за провеждане на научни изследвания, са: 1) създаден е модел за обучение по шрифт и типография с разработена в него система от теоретични знания и практически задачи за аудиторна работа и учебни материали за самостоятелна подготовка, базирани на дигитален подход; 2) разработен е критериален апарат за анализ и оценяване на резултатите от обучението по шрифт и типография; 3) разработване на инструментариум (анкети, тестове и др.) за проверка на резултатите от обучението по шрифт и типография; 4) осъществена е експериментална проверка на ефективността от обучителния модел; 5) разработена е скала за определяне на професионалната грамотност и шрифтовата култура в професионалната практика и в обучението по графичен дизайн.

6. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Публикациите на Надежда Ангелова са тясно свързани с темата на дисертационния труд. Докторантът представя 5 публикации, от които 4 самостоятелни и една в съавторство, публикувани в сборници с доклади от студентски и докторантски форуми, от научни конференции, а една е в списание за докторанти. Представените материали пряко се отнасят към съдържанието, както на теоретичната, така и към практическата части на дисертационното из-

следване. Положителен е стремежът на докторанта да обхване и изследва по-цялостно и комплексно проблематиката на дисертационния труд. Статиите са добре структурирани, без повторения, със стегнат изказ, от тях се чувства аналитичния подход при проучването на проблема и способността за обобщения.

7. Лично участие на докторанта

След внимателен прочит на представените материали по процедурата изразявам твърдото си убеждение, че проведеното дисертационно изследване и направените в него изводи, както и оформянето на дисертационния труд, авторефератът и публикациите, *са лично дело и заслуга на докторанта.*

8. Автореферат

Авторефератът е с обем от 36 страници. Съдържание му следва това на главите на дисертационния труд, без да го структурира в подточки и в общи линии преразказва най-съществените описания и изводи от него. Приносите, посочени от дисертанта в автореферата, са определени адекватно. Като препоръки може да бъдат посочени: 1) Да се коригира техническата грешка за броя на главите в дисертационния труд от 4 на 3; 2) В частта „ОБОБЩЕНИЯ И ИЗВОДИ“ (стр. 32) да се избегнат описания на дейностите, а да се посочат само основните и изводи, имащи връзка с приносите; 3) На стр. 33 да се подчертават и акцентират изводите, а не процедурите, методите и други пояснителни съдържания от текста. Независимо от тези препоръки авторефератът носи положителните качества на дисертационния труд и отразява правдиво съдържанието, смисъла и основните резултати от него.

9. Критични забележки и препоръки към дисертационния труд

По отношение на дисертационния труд могат да се очертаят някои критични бележки и да се предложат определени препоръки, с оглед неговото подобряване в някои аспекти. 1) Относно *техническата част* да се обърне внимание на: разминаването на някои от страниците, посочени в съдържанието на дисертационния труд и тези на параграфите и подточките в него; да се унифицира на граматичното време; една и съща таблица, означена като табл. 4 и табл.5, се повтаря два пъти (стр.155 и 173). 2) По отношение на *представянето на обучителния модел във втора глава*: представянето на методите в подточка 2.2. е добре да се свърже по-конкретно с модела, а не да се обясняват чрез цитиране на източници. Да се направи по-тясна връзка на текстовете от п.т.2.6.1. (стр. 158-163) и на тези от п.т.3.1. (стр. 165 -173) със съответните приложения. За по-голяма яснота относно модела е необходимо по-детайлно представяне на съдържанието на темите за лекциите, като се посочат и подтемите.

В трета глава, по отношение на *структурата и онагледяването на експеримента*, предлагам някои структурни промени с които считам, че дисертационният труд би спечелил:

- 1) Подробните честотни анализи на оценките в тестовете по различните критерии (от стр. 204 до 250), които с повтаремостта си водят до еднообразие и скука и разводняват основния текст, да отидат в приложенията, а на тяхно място в основния текст да се представят сравнителни таблици, които са поместени в приложенията, като преди това в някои от тях се изведат общите стойности за всеки отделен критерий и за всеки тест.
- 2) При отчитане на резултатите от експеримента чрез статистически мерки (т.3, стр. 257-264), фигури №№ 6,7,8 и 9 от Приложение 3, да минат в основния текст, с което ще онагледят резултатите от статистическите анализи като доказателство за изводите.

10. Лични впечатления

Познавам докторант Надежда Ангелова от 2016г. като колега - асистент и като докторант. Това, с което тя ме впечатли още в самото начало, е нейната логичност, задълбоченост и организираност в работата и обучението. Като човек е отзивчива, искрена, лоялна, добре работи в екип и е готова да се включва в общи начинания – в обобщение тя е човек, на когото може да се разчита.

11. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Предвид съществените приноси в дисертационния труд бих препоръчал на Надежда Ангелова, на основата на точка 4 от първа глава и на разработения обучителен модел във втора глава и в приложенията, да разработи и издаде методическо ръководство по шрифт и типография, което донякъде ще попълни дефицита от литература в обучението по графичен дизайн.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни и научно-приложни резултати, които представляват оригинален принос в науката и отговарят* на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“. Представените материали и дисертационни резултати *напълно съответстват* на специфичните изисквания на Педагогическия факултет, приети във връзка с Правилника на ПУ за приложение на ЗРАСРБ.

Дисертационният труд показва, че докторантът Надежда Ангелова *притежава* задълбочени теоретични знания и професионални умения по ПН 1.3. Педагогика на обучението по..., научна специалност *Методика на обучението по изобразително изкуство*, като *демонстрира* качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, убедено давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, публикации, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен ‘доктор’** на Надежда Недялкова Ангелова в област на висше образование *1. Педагогически науки, професионално направление 1.3. Педагогика на обучението по ...*, докторска програма *Методика на обучението по изобразително изкуство*.

02.09.2020 г.

Рецензент: .....

/доц. д-р Методий Ангелов/